

Психологічні ресурси як медіатор внутрішнього та зовнішнього «Я» людини

Shtepa O.S. Psychological resources as a mediator of internal and external Self of the Person / O.S. Shtepa // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 559–568.

О.С. Штепа. Психологічні ресурси як медіатор внутрішнього та зовнішнього «Я» людини. Контроверзи особистості та сутності людини розглянуто у континуумі «конфліктність – баланс», а медіатором співвідношення внутрішнього і зовнішнього «Я» особи допущено її ресурси. Ресурс визначено як мотиваційно-духовний динамічний стан уможливлення сутності людини. Емпіричним дескриптором внутрішнього «Я» допущено Person, а зовнішнього «Я» особи – Я-концепцію. Встановлено, що чинниками загального рівня психологічної ресурсності та Person є такі компоненти Я-концепції, як авторитарність, агресивність, егоїстичність. Визначено, що компонентами Person є знання власних ресурсів, ресурс доброти до інших, ресурс прагнення мудрості, ресурс самореалізації у професії, ресурс впевненості у собі. Компонентами авторитарності як складової Я-концепції є ресурс впевненості у собі. Компонентами альтруїстичності як складової Я-концепції є ресурс віри у добро та вміння оновлювати ресурси. Особи з високим рівнем Person характеризуються вищим рівнем усіх психологічних ресурсів, вищим рівнем самодистанціювання, самотрансценденції, а також вищим рівнем авторитарності та нижчим рівнем підозрілості. Особи з високим рівнем егоїстичності характеризуються вищим рівнем ресурсів роботи над собою та самореалізації у професії; особам з високим рівнем дружелюбності властивий вищий рівень ресурсів віри у добро, вміння оновлювати та вміщувати ресурси. Аналіз зв'язків між компонентами структури емпіричної особи дає підстави стверджувати, що головними ресурсами, що зумовлюють баланс сутності та особистості людини є «впевненість у собі», «прагнення мудрості», «самореалізація у професії». Збалансованість забезпечують такі механізми психологічної ресурсності, як знання людиною власних ресурсів та вміння їх оновлювати і вміщувати.

Ключові слова: психологічні ресурси, особистість, сутність, Я-концепція, Person, баланс внутрішнього і зовнішнього «Я», компенсація внутрішнього і зовнішнього «Я», конгруентність.

Е.С. Штепа. Психологические ресурсы как медиатор внутреннего и внешнего Я человека. Контroversы личности и сущности человека рассмотрены в континууме «конфликтность – баланс», а медиатором соотношения внутреннего и внешнего «Я» человека предположены его ресурсы. Ресурс определено как мотивационно-духовное состояние человека, обуславливающее возможность проявления его сущности. Эмпирическим дескриптором внутреннего «Я» предположено Person, а внешнего «Я» человека – Я-концепцию. Установлено, что детерминантами общего уровня психологической ресурсности и Person являются такие компоненты Я-концепции, как авторитарность, агрессивность, эгоистичность. Определено, что компонентами Person являются знание собственных ресурсов, ресурс доброты к другим, ресурс стремления к мудрости, ресурс самореализации в профессии, ресурс уверенности в себе; компонентами авторитарности как составляющей Я-концепции является ресурс уверенности в себе; компонентами альтруистичности как составляющей Я-концепции являются ресурс веры в добро и умения обновлять собственные ресурсы. Исследуемые с высоким уровнем Person характеризуются более высоким уровнем всех психологических ресурсов, более высоким уровнем самодистанцирования, самотрансценденции, а также более высоким уровнем авторитарности и более низким уровнем подозрительности. Анализ связей между компонентами структуры эмпирической личности даёт основания утверждать, что главными ресурсами, обуславливающими баланс сущности и личности человека, являются «уверенность в себе», «стремление к мудрости», «самореализация в профессии». Сбалансированность обеспечивают такие механизмы психологической ресурсности, как знание человеком собственных ресурсов и умение их обновлять и вкладывать.

Ключевые слова: психологические ресурсы, личность, сущность, Я-концепция, Person, баланс внутреннего и внешнего Я, компенсация внутреннего и внешнего «Я», конгруэнтность.

Постановка проблеми. У психології постмодерної особи науковці зауважують суперечливість процесів її соціалізації та саморозвитку. Вказане протиріччя привертає увагу до проблеми протиставлення у структурі особистості зовнішнього та внутрішнього «Я». У прикладній психології проблемність співвідношення соціального і духовного «Я» емпіричної людини було зауважено У. Джеймсом [1,с.82, 96-97]. Відтоді зовнішнє «Я» (персону) часто трактують у контексті самопрезентації особи іншим людям, а внутрішнє «Я» людини (сутність) характеризують у площині духовності. Водночас психологи-теоретики і практики зауважують значущість цілісності людини у площині психологічного здоров'я. На погляд П. Рікьора, проблема конфліктності має розв'язок у площині ресурсів [10,с. 226-227]. М. Найдьонов переконаний, що дефіцит ресурсу ініціює переміни

варіантів суб'єктності, а конфліктність є механізмом цієї зміни [8, с.225].

Відтак, є підстави допустити, що ресурси особи є умовою її синергічності. Водночас це припущення потребує емпіричного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У класичній психології проблему узгодженості реального і ідеального «Я» одним з перших охарактеризував К. Роджерс [11, с.283]. Гуманістичний психолог вбачав довіру до себе та прийняття себе й інших шляхом набуття людиною конгруентності [11, с.62-63]. У психології постмодерну, питання внутрішнього і зовнішнього «Я» здебільшого розглядалось у конфліктній конфігурації. Зокрема, А. Ленгле наголошено на значущості розкриття людиною Person як власної духовної сутності [6, с.56]. Взаємини з іншими автор екзистенційного аналізу тлумачить як такі, що заважають або сприяють становленню зрілої автентичності [6, с.34-35]. В. Петровським розроблено трифакторну модель «значущого Іншого», головні компоненти якої – авторитет, привабливість і «статус влади» – висвітлюють зовнішнє «Я» людини та доводять значущість респектабельності особистості (за М. Мелія [7, с.168]). В. Крайчинська акцентує увагу на цінність внутрішнього «Я» людини, головними виявами якого у суб'єкт-суб'єктному ставленні до Іншого вважає готовність до співпраці, здатність бути інформативним, здатність сприяти переживанню Іншим його особистісної динаміки [4, с.46]. На думку А. Орлова, співвідношення внутрішнього і зовнішнього «Я» особи слід розглядати у конфігураціях персоналізації та персоніфікації. Дослідник переконаний, що довіра людини власній сутності зумовлює автентичність особи [9, с.70, 72, 79]. В авторській концептуальній моделі аксіогенезу особи З. Карпенко обстоюється єдність аспектів «Я» в онтологічному й онтичному вимірах, а інтегрованість «Я» характеризується через вияв здатності людини до «морально мотивованої соціальної поведінки в умовах сумісної діяльності» та її готовності до «реалізації проекту автентичного самоздійснення» [2, с.189]. Обстоюючи аксіологічну персонологію, професор З. Карпенко апелює до поглядів В. Франкла щодо життєвої за-требуваності обох вимірів особи – особистісного та сутнісного, та слушно вказує на відсутність роз'яснення механізму їх взаємодії [2, с.184].

Відтак, з погляду класичної психології, внутрішнє «Я» вивчають в акциденті до зовнішнього. У психології постмодерну схильні розглядати конфігурації зовнішнього та внутрішнього «Я».

На наш погляд, для аналізу співвідношення особистості та сутності людини необхідне введення концепту «самоздійснення», оскільки він дозволяє простежити процес їх взаємодії. Особистісне самоздійснення тлумачать як переведення людиною власних потенційних можливостей у дійсність [3]. Дослідниками зауважено, що у сферу можливого людину виводять певні життєві «дефіцити». У свою чергу, входження особи в новий стан спричиняє перетворення її взаємин зі світом, що характеризуватимуться як збалансовані або нестійкі [5].

На основі наведених даних вважаємо, що контрверзи особистості та сутності людини доцільно розглядати у континуумі «конфліктність – баланс», а медіатором співвідношення внутрішнього та зовнішнього «Я» особи слід допустити її ресурси.

Основний матеріал та результати дослідження. Ресурс ми розглядаємо як мотиваційно-духовний динамічний стан уможливлення сутності людини. Метою дослідження є емпіричне встановлення зв'язку між психологічними ресурсами та внутрішнім і зовнішнім «Я» особи. Емпіричним дескриптором внутрішнього «Я» особи ми допустили Person (духовний вимір людини згідно А. Ленгле [, с.20]), а емпіричним дескриптором зовнішнього «Я» особи – Я-концепцію.

Методи дослідження: 1) емпіричні – метод опитування, методи багатофакторного, порівняльного та кореляційного аналізу; 2) теоретичні – методи аналізу та концептуалізації. Емпіричні завдання дослідження: 1) визначити структуру компонентів емпіричної особи – внутрішнього та зовнішнього «Я» людини та її психологічних ресурсів, 2) встановити відмінності у компонентах емпіричної особи за критеріями віку, статі, рівня Person, рівня психологічної ресурсності, складовим Я-концепції, 3) з'ясувати особливості зв'язків між компонентами емпіричної особи. Теоретичне завдання дослідження полягало в інтерпретації ролі психологічних ресурсів у зв'язку внутрішнього та зовнішнього «Я» людини.

Діагностичний інструментарій дослідження: шкала екзистенції (Existenzskala) А. Ленгле та К. Орглера (адаптація С. Кривцової), методика багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин Т. Лірі (адаптація А. Реана) (інструкція досліджуваним містила завдання зазначити серед вказаних рис ті, які вони вважають значущими у взаєминах з іншими), авторський опитувальник психологічної ресурсності. У дослідженні взяли участь 170 осіб (з них 37% чоловіків і 63% жінок) віком 20-48 років (студенти гуманітарних і природничих спеціальностей,

викладачі вищих навчальних закладів, психологи, медичні працівники середньої ланки, менеджери).

За допомогою багатофакторного аналізу (метод Varimax normalized, extraction: Principal components, факторна вага $>0,7$) встановлено, що перші три фактори семифакторної моделі структури емпіричної особи пояснюють близько 54% дисперсії даних у групі досліджуваних. Фактор 1 пояснює 32% дисперсії даних, містить такі шкали: ресурс творчості, ресурс самореалізації у професії, Person та самотрансценденція як компонента Person. Фактор 2 пояснює 12% дисперсії даних, містить такі шкали: ресурс допомоги іншим, ресурс віри у добро, ресурс прагнення до мудрості. Фактор 3 пояснює 11% дисперсії даних, містить шкали компонент Я-концепції, а саме: авторитарність (адаптивний рівень, що характеризує впевненість особи у собі), агресивність (адаптивний рівень, що характеризує вимогливість особи), егоїстичність. З'ясовано, що фактор 1 корелює фактором 2 на рівні $r=0,48$, з фактором 3 – на рівні $r=-0,06$, з фактором 5 (знання власних ресурсів, уміння їх оновлювати і вміщувати) – на рівні $r=0,70$; фактор 2 корелює з фактором 3 на рівні $r=-0,10$, з фактором 5 – на рівні $r=0,55$. На основі даних ієрархічного багатофакторного аналізу (метод Secondary&Primary(Unique), факторна вага $>0,7$) встановлено, що чинниками загального рівня психологічної ресурсності та Person є такі компоненти Я-концепції, як авторитарність, агресивність, егоїстичність.

Методом порівняльного аналізу за t -критерієм Ст'юдента з'ясовано, що з віком зростає рівень таких ресурсів, як допомога іншим та робота над собою ($p<0,05$). Чоловіки характеризуються нижчим рівнем ресурсів доброти до людей, допомоги іншим, успіху, творчості, прагнення до мудрості, роботи над собою, знання власних ресурсів, уміння оновлювати та вміщувати ресурси, а також нижчим рівнем Person та самотрансценденції ($p<0,001$). Особам з високим рівнем психологічної ресурсності властивий вищий рівень усіх ресурсів: самодистанціювання, самотрансценденції, Person, а також вищий рівень дружелюбності і альтруїстичності, нижчий рівень підозріливості ($p<0,01$). Особи з високим рівнем Person характеризуються вищим рівнем усіх психологічних ресурсів: самодистанціювання, самотрансценденції ($p<0,001$), а також вищим рівнем авторитарності і нижчим рівнем підозрілості ($p<0,05$). Особи з високим рівнем егоїстичності характеризуються вищим рівнем ресурсів роботи над собою та самореалізації у професії; особам з високим рівнем дружелюбності властивий вищий рівень ресурсів віри у добро,

уміння оновлювати та вміщувати ресурси ($p < 0,05$). За рівнем альтруїстичності не встановлено відмінностей на статистично значущому рівні.

За допомогою покрокового регресійного аналізу (метод Regression (Stepwise)) визначено, що: 1) компонентами Person є знання власних ресурсів, ресурс доброти до інших, ресурс прагнення до мудрості, ресурс самореалізації у професії, ресурс впевненості у собі ($p < 0,001$); 2) компонентами авторитарності як складової Я-концепції є ресурс впевненості у собі ($p < 0,05$); 3) компонентами альтруїстичності як складової Я-концепції є ресурс віри у добро та вміння оновлювати ресурси ($p < 0,05$).

За допомогою кореляційного аналізу за критерієм Спірмена встановлено наявність прямих зв'язків на статистично значущому рівні між усіма психологічними ресурсами та загальним рівнем психологічної ресурсності ($r = 0,35-0,74$; $p < 0,001$), Person та його компонентами – самодистанціюванням і самотрансценденцією ($r = 0,41-0,89$; $p < 0,001$), між такими компонентами Я-концепції, як дружелюбність, авторитарність, альтруїстичність ($r = 0,48-0,72$; $p < 0,001$). Встановлено наявність зв'язків на статистично значущому рівні між загальним рівнем психологічної ресурсності та Person ($r = 0,69$; $p < 0,001$), підозрілістю ($r = -0,30$; $p < 0,01$), авторитарністю ($r = 0,28$; $p < 0,05$), а також між Person та підозрілістю ($r = -0,32$; $p < 0,01$). Головні зв'язки між компонентами структури емпіричної особи – психологічними ресурсами, компонентами Я-концепції та Person – проілюстровано на рис.1.

Медіаторні функції психологічних ресурсів ми проаналізували за такими напрямками: 1) опосередкування зв'язків між Person та Я-концепцією. Причому за одночасного виявлення Person і позитивних аспектів Я-концепції ми схильні вважати, що результатом медіації є баланс внутрішнього та зовнішнього «Я» особи; 2) компенсаторна роль за дисбалансу внутрішнього та зовнішнього «Я» особи; 3) актуалізація механізмів балансування внутрішнього та зовнішнього «Я» особи.

Головними психологічними ресурсами, що зумовлюють баланс сутності та особистості людини, є «впевненість у собі», «прагнення мудрості», «самореалізація у професії». Аналіз зв'язків між компонентами структури емпіричної особи дає підстави стверджувати, що дисбаланс сутності й особистості найзначнішою мірою зумовлює егоїстичність людини. Зокрема зв'язок егоїстичності та самотрансценденції ми тлумачимо як надвисокий рівень довіри людини самій собі, за якого вона не схильна

брати до уваги думку інших. Вважаємо, що ресурсами, що компенсують дисбаланс успішної творчої самореалізації та чуття власної професійної незатребуваності є впевненість у собі та оновлення власних ресурсів. Компенсаторним ресурсом у ситуації дисбалансу, спричиненого фрустрацією добросердності та чуйності, є прагнення мудрості. Ресурсами компенсації Person є віра у добро та допомога іншим. Збалансованість забезпечують такі механізми психологічної ресурсності, як знання людиною власних ресурсів і вміння їх оновлювати та вміщувати.

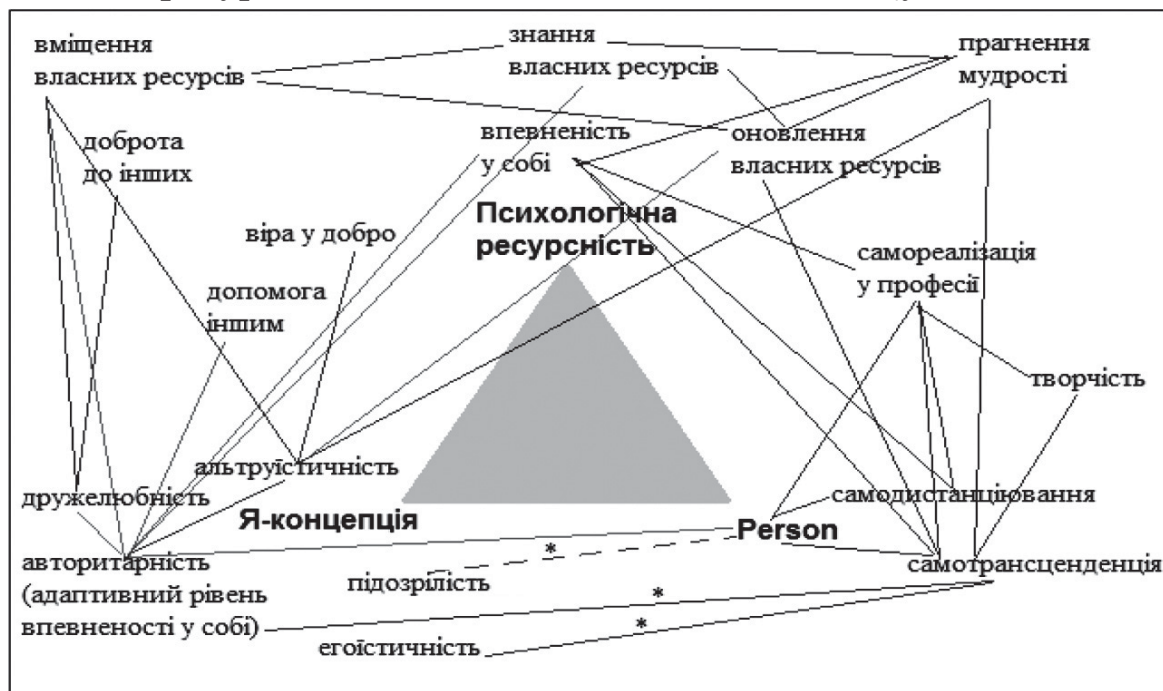


Рис. 1. Зв'язки між психологічними ресурсами та компонентами Я-концепції і Person

На наш погляд, особу, яка здатна самотійно актуалізувати механізми психологічної ресурсності і, відтак, підтримувати й поновлювати баланс власної сутності й особистості, можна охарактеризувати як конгруентну.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі результатів дослідження охарактеризовано медіаторні функції психологічних ресурсів, а саме: 1) збалансовування зв'язків між Person та Я-концепцією, що здійснюють ресурси впевненості у собі, прагнення мудрості, самореалізації у професії; 2) компенсаторну роль при дисбалансі внутрішнього та зовнішнього «Я» особи реалізують ресурси впевненості у собі, прагнення мудрості або віри у добро та допомоги іншим; 3) механізмами забезпечен-

ня балансування є знання людиною власних ресурсів та вміння їх оновлювати і вміщувати.

Вважаємо перспективним уточнити особливості опосередкування зв'язків між Person та Я-концепцією в осіб з різним рівнем психологічної ресурсності, що дасть змогу охарактеризувати процес актуалізації ресурсів.

Список використаних джерел

1. Джеймс У. Психология / У. Джеймс [пер. с англ.]. – М. : Педагогика, 1991. – 368 с.
2. Карпенко З. Онтологічне обґрунтування аксіологічної персонології / З. Карпенко // Психологія особистості. – 2011. – №1(2). – С.182–190.
3. Кокун О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / О. Кокун // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – №9. – С.1–5.
4. Крайчинська В. Життєвий досвід особистості: суперечливі соціально-психологічні настанови / В. Крайчинська // Наукові студії з соціальної та політичної психології : Зб. статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; Редкол. : С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін. – К. : Міленіум, 2006. – Вип.13(16). – С.43–49.
5. Логинова И. О. Инновационное поведение как способ взаимодействия человека с миром в процессе жизненного самоосуществления: [Электронный ресурс] / И. Логинова // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – 2010. – №1. – Режим доступа: < <http://cyberleninka.ru/article/n> >.
6. Лэнгле А. Что движет человеком? Экзистенциально-аналитическая теория эмоций / А. Лэнгле; [пер. с нем.]. – М. : Генезис, 2009. – 235 с.
7. Мелия А. Адекватное позиционирование коуч-консультанта в свете трехмерной модели «значимого Другого» А. В. Петровского / А. Мелия // Развитие личности. – 2014. – №2. – С.159–172.
8. Найдьонов М. І. Проблема суб'єкта в психології рефлексії // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С.197–229.
9. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека : Парадигмы, проекции, практики / А. Б. Орлов. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.

10. Рикёр П. Я-сам как другой / П. Рикёр; [пер. с франц.]. – М. : Издательство гуманитарной литературы, 2008. – 416 с.
11. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс; [пер. с англ.]. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1998. – 480 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Dzhejms U. Psihologija / U. Dzhejms [per. s angl.]. – М. : Pedagogika, 1991. – 368 s.
2. Karpenko Z. Ontolohichne obgruntuvannia aksiolohichnoi personolohii / Z. Karpenko // Psykholohiia osobystosti. – 2011. – №1(2). – S.182–190.
3. Kokun O. M. Zhyttieve a profesiine samozdiisnennia yak predmet doslidzhennia suchasnoi psykholohii / O. Kokun // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – №9. – S.1–5.
4. Kraichynska V. Zhyttieviy dosvid osobystosti: superechlyvi sotsialno-psykholohichni nastanovy / V. Kraichynska // Naukovi studii z sotsialnoi ta politychnoi psykholohii : Zb. statei / APN Ukrainy, In-t sotsialnoi ta politychnoi psykholohii; Redkol. : S. D. Maksymenko, M. M. Sliusarevskyi ta in. – K. : Milenium, 2006. – Vyp.13(16). – S.43–49.
5. Loginova I. O. Innovacionnoe povedenie kak sposob vzaimodejstvija cheloveka s mirom v processe zhiznennogo samosushhestvlenija : [Elektronnij resurs] / I. Loginova // Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija 1: Regionovedenie: filosofija, istorija, sociologija, jurisprudencija, politologija, kul'turologija. – 2010. – №1. – Rezhim dostupa < <http://cyberleninka.ru/article/n> >.
6. Ljengle A. Chto dvizhet chelovekom? Jekzistencial'no-analiticheskaja teorija jemocij / A. Ljengle; [per. s nem.]. – М. : Genezis, 2009. – 235 s.
7. Melija A. Adekvatnoe pozicionirovanie kouch-konsul'tanta v svete trehmernoj modeli «znachimogo Drugogo» A. V. Petrovskogo / A. Melija // Razvitie lichnosti. – 2014. – №2. – S.159–172.
8. Naidonov M. I. Problema subiekta v psykholohii refleksii // Liudyna. Subiekt. Vchynok: Filosofske-psykholohichni studii / za zah. red. V. O. Tatenka. – K. : Lybid, 2006. – S.197–229.
9. Orlov A. B. Psihologija lichnosti i sushhnosti cheloveka : Paradigmy, proekcii, praktiki / A. B. Orlov. – М. : Izdatel'skij centr «Akademija», 2002. – 272 s.

10. Rikjor P. Ja-sam kak drugoj / P. Rikjor; [per. s franc.]. – М. : Izdatel'stvo gumanitarnoj literatury, 2008. – 416 s.
11. Rodzhers K. R. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / K. Rodzhers; [per. s angl.]. – М. : Izdatel'skaja gruppа «Progress», 1998. – 480 s.

O.S. Shtepa. Psychological resources as a mediator of internal and external Self of the Person. The controversy of the personality and the essence of a man are considered in the «conflict – balance» continuum, the mediator and the ratio of internal and external Self of personality are assumed to be its resources. A resource is defined as motivational and spiritual dynamic condition, designing human nature. The empirical descriptor of the inner self is the Person, the empirical descriptor of the external Self of personality is the self-concept. It is established that the factors of the overall level of psychological resourcefulness and the Person are such components as self-concept, authoritarianism, aggressiveness, selfishness. We determined that Person consists of such components as knowledge of their own resources, the resource of kindness to others, the resource of the pursuit of wisdom, the resource of self-realization in the profession, the resource of self-confidence; the components of authoritarianism as a component of self-concept is the resource of self-confidence; the components of altruism as a component of self-concept are the resource of faith in goodness and the ability to update resources. Individuals with a high level of Person are characterized by a high level of all psychological resources, a high level of self-sufficiency, semitransparent, and high authoritarianism and low level of suspicion. People with a high level of selfishness are characterized by a higher level of resources of work and self-realization in the profession. The analysis of the links between the components of the empirical structure of personality gives reason to believe that the main resources that determine the balance between essence and personality of a man are «confidence», «desire for wisdom», «self-realization in the profession». The balance is provided by such mechanisms of psychological resourcefulness as knowledge of person's resources and the ability to update and maintain these resources.

Key words: psychological resources, personality, essence, self-concept, Person, balance of internal and external Self, compensation of internal and external Self, congruence.

Received December 04, 2015

Revised December 17, 2015

Accepted January 03, 2016